

ARETUSEESKIRI

EKL Juhatuse poolt kinnitatud

Kesk-aasia lambakoerte aretuse eesmärgid

Vastu võetud tõuühingu üldkoosoleku poolt 19.11.2015

EKL teadusnõukogu poolt heaks kiidetud

Sisukord:

1. Kokkuvõte
2. Tõu taustaandmed
3. Tõuühing ja selle ajalugu
4. Praegune olukord
 - 4.1 Populatsiooni suurus ja koosseis
 - 4.2 Iseloom ja kasutus(töö-) omadused
 - 4.3 Tervis
 - 4.3.1 Pärilikud haigused ja nende kontroll
 - 4.3.2 Muud Eestis diagnoositud olulised haigused selles tõus
 - 4.3.3 Kokkuvõtte sellel tõul esinevatest haigustest mujal maailmas
 - 4.4 Välimik
5. Kokkuvõtte varasema kehtinud aretuseeskirja menetlemise rakendamise tulemusest
6. Aretuse eesmärgid ja strateegiad
 - 6.1 Nägemus
 - 6.2 Tõuühingu strateegia
7. Allikad
9. Lisad

1. KOKKUVÕTE

Kesk-aasia lambakoerte populatsioon Eestis on orienteeruvalt 200-250 isendit. Aastas sünnib Eestis keskmiselt 2-3 pesakonda kesk-aasia lambakoera kutsikaid. Arvestades vähest pesakondade arvu otsustati jätkata eelneval perioodil kehtinud aretusnõuetega:

aretuses kasutatavatel koertel peab olema ametlik puusa- ja küünarliigeste düsplaasia-uuringu tulemus.

Näituse hinned: isasel koeral-vähemalt kaks hinnet SP kõikide tõugude näituselt või üks hinne SP tõu erinäituselt;

emasel koeral-vähemalt kaks hinnet VH kõikide tõugude näituselt või üks hinne VH tõu erinäituselt.

Tõuühing peab oluliseks jätkuvat terviseuuringute tulemuste ja populatsiooni suuruse kohta käivate andmete kogumist. Veelgi pikemas perspektiivis tuleb kaaluda duubelpesakondade piiramist kahe korrani või keelata see üldse kui esimene pesakond oli kutsikarohke. Samuti võib tekkida vajadus viia sisse piirangud halvema düsplaasiaastmega aretuskoertele. Oluliseks strateegiliseks ülesandeks on ka ametliku iseloomutesti väljatöötamine ja rakendamine.

2. TÕU TAUSTAANDMED

Kesk-Aasia lambakoer oma enam kui 4000 aastase ajaloo on üks vanimaid koeratõuge olles säilinud üsna esialgsel kujul tänase päevani. Iidne tõug kujunes välja rahvaliku aretuse tulemusena

karjavalve- ja valvekoera ülesannete täitmisel. Tõu kujunemiskiirkonna looduslik areaal hõlmab alasid Kaspia merest tänapäeva Hiina piirideni- piirkonda kus ammustest aegadest on tegeldud rändkarjakasvatusega.

Paikkonna vana nimetus on Turaan (st. turgi rahvaste maa), hiljem Turkestan ja Kesk- Aasia. Viimane sai ka tõu nimetuseks. Esimene FCI tõustandard registreeriti 1989 a. Kohalikud elanikud nimetavad seda tõugu koeri erinevalt, kasutusala olenevalt.

Paljude sajandite vältel elasid kesk-aasia lambakoerad äärmiselt karmi loodusliku valiku tingimustes. Rasked eluolud kõrbekuumuses, napp toit, piiratud veevarud ja pidev võitlus kiskjatega kujundasid nii koerte välimust kui iseloomu. Tulemuseks on füüsiliselt ja psüühiliselt tugev, kartmatu, jõuvarusid ökonoomselt kasutatav tõug. Alalised kokkupõrked kiskjatega lihvisid võitlusoskusi. Tõu leviala geograafia on paikkonniti erinev ning need iseärasused on sajandite vältel koerte kehaehitusele oma mõju avaldanud põhjustades eritüübilisust tõus.

Kesk-Aasia lambakoer on suurekasvuline, atleetliku kehaehitusega, võõraste suhtes umbusklik, sünnipärase valveinstinktiga, kuri omaks peetaval territooriumil, enesekindel, otsustamisel väga sõltumatu ja iseseisev.

Väljaspool sünnimaad hakati neid koeri kasutama Venemaal 30-ndatel aastatel, tõuaretuse ajalugu on veelgi lühem.

70- ja 80-ndatel leidub vaid üksikuid erakätes olevaid isendeid. Tõuaretuse keskuseks oli Leningradi Teenistuskoe Klubi. Tänu mõningatele tõu entusiastidele organiseeriti 80-ndatel ekspeditsioon Kesk-Aasiasse, kaasa toodi kutsikaid ja täisealisi koeri. Umbes sel ajal tekib huvi tõu vastu mitmetes NSVL vabariikides. Tõu populaarsus kasvab stabiilselt ja saavutab 2000ndaks aastaks tipu- RKF-i süsteemis registreeritakse aastas üle 10 000 kutsika ning sellest ajast alates püsib kindlalt Vene kõige populaarsemate tõugude esikümnes. Seda tänu paindlikumale loomule ja vähemale inimesele suunatud agressiivsusega (võrreldes kaukaasia lambakoeraga), olles samas hea territoriaalse kaitseinstinktiga, tugeva tervisega ja vähenõudlik.

Oma pika ajaloo jooksul on koerte peamiseks kasutusala nende kodumaal väikeste kariloomade (lambad, kitsed) karjade kaitsmine kiskjate eest, mingit osa populatsioonist rakendatakse ka elamute valves. Tänu regiooni kaugusele euroopalikust tsivilisatsioonist on traditsioonilised majandamisviisid küllaltki säilinud, st. et ka täna sel päeval rändavad loomakarjad koos koerte ja karjustega ringi läbides kümneid kilomeetreid söödamaade otsinguil. Koerad, täpselt nii nagu sadu või isegi tuhandeid aastaid tagasi, tulevad oma eluga toime minimaalse inimesepoolse osalusega- hangivad põhiosa toidust ise, elavad karmides kliimatilistes oludes, riskivad eluga kiskjatega võideldes. Tadžikistanis kultuuraretus sisuliselt puudub, olulisemal määral tegeletakse aretusega Turkmeenias, kus tänu tõufanaatikutele on need koerad nüüd rahvusliku kultuurivara osaks, ent sealgi on aretus tihedalt seotud koerte reaalse kasutamise ja majandustegevusega.

Alates tõu ilmnemisest NSVL-i euroopa ossa möödunud saj 50-ndatel, on teda kasutatud peamiselt valveteenistuses, ehkki tänu väiksemale agressiivsusele inimese suhtes ei saavutanud majanduslike objektide valvamisel nii suurt populaarsust kui kaukaasia lambakoer. Ent samas just väiksem agressiivsus ja väiksem kalduvus peresiseks domineerimiseks olid põhjusteks, miks 90-ndate alguses hakkas tõug laiemalt levima Vene, Ukraina ja Valgevene eraisikute seas ja väikemajapidamistes. Küllaltki populaarne oli tõug ka Poolas, Ungaris, Tšehhis ja Slovakkias. Üsna vähesel määral kasutatakse koeri sealsetes maades ka karjavalvuritena, kuid majandamisviisid ja elanike tiheasustus on koerte osa tunduvalt kärpinud- enamasti asuvad valvatavad loomad kindlalt piiratud aladel. Mõningates kesk-aasia kliimale sarnasemates vähemasustatud piirkondades (nt

Lõuna-Venemaa steppides) leidub majapidamisi, kus koerad töötavad nii nagu oma sünnimaal. Loomulikult on taoliste koerte osakaal terves populatsioonis väga väike. Tõu põhimass leiab rakendust vaid eramajade valves või lihtsalt lemmikloomana. Tõule on oma jälje jätnud ka näituste buum. Kui aastasadu olid peamisteks valiku- ja ellujäämiskriteeriumiteks agressiivsus kiskjate vastu, vähenõudlikkus, elujõulisus, oskus elada ja töötada karjaviisiliselt, siis näitustele orienteeritud aretuses said olulisteks efektne värvus, suurus, tõule mitteomane tolerantsus võõraste liigikaaslaste suhtes. Võrreldes kultuuraretuse koeri isenditega aborigeensetest populatsioonidest või kultuuraretuse algusaegadest, on erinevused märgatavad ja populatsioonis üsna laialdaselt levinud. Esineb aborigeensetele töötavatele koertele mitteomaseid jooni nagu liigne massiivsus, toores kehaehitus, õhuke nahk, lõdvad sidemed. Lisaks mitmesugused üleskasvatamise probleemid, kalduvus tugi- ja liikumiselundkonna haigestumisele, eluea lühenemine, üldine infantiilsus. Märkimisväärne hulk tõu austajaid teeb pingutusi säilitamiseks tõugu võimalikult muutumatuna. Mõned neist näevad lahendust koguni tõu jagamisest. Nii näiteks loodi Slovakkias paar aastat tagasi klubi „Turkmeenia alabai” ja üritati registreerida sellenimelist tõugruppi, seni küll veel edutult. Võimalik, et kunagi tulevikus teevad tõu kodumaa riigid katset registreerida omi rahvuslikke tõuge rahvusvahelisel tasemel, kuid vaevalt see niipea juhtub. Seni kuni eksisteerib võimalus omandada ja kasutada aborigeense päritoluga koeri, on asjast huvitatud aretajatel võimalik hoida klassikalist tüüpi näitusmoe trendidest hoolimata.

Eestisse jõudsid esimesed Kesk-Aasia lambakoerad eelmise sajandi 80-ndatel aastatel ja ilmselt ühtedeks esimesteks olid Moskva loomaia poolt Tallinna loomaiaale kingitud koerad. Umbes sel ajal satuvad seda tõugu koerad ka erakasvatajate kätte. 90-ndatel huvi tõu vastu pisut elavneb, kuid erilist menu siiski ei saavuta. Alates sellest ajast registreeritakse stabiilselt 2-3 pesakonda aastas. Potentsiaalne ostja on harilikult mingil moel selle tõuga eelnevalt tuttav ning loodab saada usaldusväärset valvekoera, kes sobib hästi pereeluga, on ohutu lastele ja koduloomadele, hea tervise ja vähenõudlik. Teatud määral tunnevad tõu vastu huvi loomakasvatajatest talupidajad. Harvem juhtub, et soovitakse lihtsalt seltsilist või näitusekoera.

3. TÕUÜHING JA SELLE AJALUGU

Eesti Kesk-Aasia ja Kaukaasia Lambakoerte Tõuühing asutati 1995 aastal. Samal aastal korraldati ka esimene näitus.

Praegu kuulub ühingusse 31 liiget. Liikmete arv on aastate lõikes olnud 25-40 inimest. Peamiselt on kõik liikmed kesk-aasia või kaukaasia lambakoerte omanikud, kuid on ka lihtsalt huvilisi, kellel hetkel koera pole. Tõuühing korraldab kolm suuremat üritust aastas: erinäitus, sügisene üritus ja parimate näitusekoerte tunnustamine. Kord mõne aasta tagant viiakse läbi koerte mõõtmist ja indekseerimist. Neid üritusi viivad läbi vastavad toimkonnad, mis on eelnevalt moodustatud. Kuna tegemist on tõugudega, kes vajavad sotsialiseerimist ja koolitamist siis pakub Tõuühing kõigile soovijatele tõualast infot, kuulekut ja kaitsekoolitust ning kutsikate sotsialiseerimist. Lisaks saab sooritada mitteametliku iseloomutesti RKF-i aretuskoerte programmi järgi.

Tõuühingut juhivad neljaliikmeline juhatus. Toimkonnad valitakse üritustele eelnevalt.

4. TÕU PRAEGUNE OLUKORD

4.1 Populatsiooni suurus ja koosseis

Viimase 10 aasta jooksul on iga-aastaselt registrisse kantud umbes 25 koera, seega võib kogu populatsiooni üldarvu hinnata 200-250 isendile.

AASTA	Registreerimised (arv)	Pesakonnad	Import arv	Kasvatajad arv	Isad	Emad
2010	18	2	2	2	1	2
2011	11	1	2	1	1	1
2012	40	4	5	3	2	4
2013	25	4	0	3	3	4
2014	34	5	2	4	4	5

Aastatel 2010-2014 sündis kokku 16 pesakonda seitsmest isasest (117 kutsikat). Neist 2 pesakonda pärinevad paaritustest väljaspool Eestit, 13 Eestisse imporditud isastest ja ainult 1 pesakond Eestis sündinud isasest. Pea pooled pesakondadest (7) sündisid ühest ja samast isasest Tayvar EST-01056/12, kusjuures need 7 pesakonda on sündinud kolmest emasest (Altõn Haisha EST-01669/E06 – 3 pesakonda, tema tütar Altõn Yara EST-00153/E08 andis samuti 3 pesakonda ja veel üks Haisha tütar Moissei Aasera EST-00654/E10 andis 1 pesakonna). Ning veel üks pesakond sündis Tayvar'i pojast ja Altõn Haisha'st. Nii esineb 8 pesakonnas 16-st ühendus Tayvar x Altõn Haisha, kokku 54 kutsikal 117 sündinust (46,15 %). Sisuliselt saadi kõik mainitud pesakonnad ühes ja samas kennelis. Ning kuigi tänase päevani ei ole ükski eelpool nimetatud vanematest sündinud koer täitnud veel hiljuti kehtinud aretusnõudeid, on olukord kahtlemata mõnevõrra rahutukstegev - populatsiooni geneetilise mitmekesisuse ahenemist silmas pidades. Sarnase olukorra vältimiseks on ainsaks võimaluseks kehtestada piirangud duubelpesakondadele- lubada maksimaalselt kaks või siis keelata need üldse, kui pesakonnas sündis normaalne arv kutsikaid (6 ja enam). Nende viie aasta jooksul kasutati aretuses kaheksat emast. Enim pesakondi andsid Altõn Haisha ja tema kolm tütar- Altõn Yara, Altõn Yalla ja Moissei Aasera – kokku 9 pesakonda 72 kutsikaga (61,54 %). Jällegi ei ole ükski mainitud koertest sündinu täitnud aretusnõudeid ning võib loota, et järgneval perioodil õnnestub nende veresust populatsioonis vähendada.

ISASED				EMASED			
nimi	pesakonnad	kutsikad	%	nimi	pesakonnad	kutsikad	%
TAYVAR EST-01056/12	7	43	36,75%	ALTÕN HAISHA EST-01669/E06	3	18	15,38%
LUKA EST-02284/05	2	16	13,67%	ALTÕN YARA EST-00153/E08	3	26	22,22%
ALTYNBAY DILDAR EST-01040/12	2	14	11,97%	ALTÕN YALLA EST-00157/E08	2	16	13,67%
MOISSEI DEXTER	1	11	9,4%	ALTYNBAY ZAMIRA	2	13	11,11%

EST-01748/E12				EST-00559/13			
E-SHAHRUH EST-01081/09	1	9	7,69%	MOISSEI AASERA EST-00654/E10	1	12	10,26%
TURKMEN- KALA RAYDASH RKF2753219	1	9	7,69%	ASHAM-AMIN GAJAS EST-02105/E14	1	11	9,4%
TOHMET RKF R 2617172	1	9	7,69%	ALTYNBAY D- AYPERI RKF2607876	1	9	7,69%
KABUL AKMENU GELE EST-00064/15	1	6	5,13%	IT-KELLELI AKMENU GELE EST-03738/13	1	9	7,69%
				SARA EST-02815/08	1	3	2,56%

Tervikuna sel perioodil saadud pesakonnad lähisugulust ei oma. Neljal juhul esines ühiseid eellasi neljandas põlves, kahel juhul esines inbriidingut astmes 2-3 (inbriidingu koefitsient 0,0625), ühel juhul inbriidingut astmes 3-4 (koefitsient 0,0156) ja veel ühel juhul inbriidingut 4-4 (koefitsient 0,0078). Seejuures võib üsna suure tõenäosusega eeldada, et esimesest kahest kombinatsioonist sündinud koerad ei satu kunagi aretusse, kahes teises kombinatsioonis aga on tegu siinses regioonis mitte eriti levinud vereliinidega. Sega meie arvates ei ole kõrge inbriidingu aste Eesti populatsioonis praeguse seisuga aktuaalne.

Mis puudutab naabermaade olukorda, siis võib pädevateks pidada vaid Soome andmeid, kus pesakondade arv vastab enam-vähem meie omale ning arvestades Soome pindala ja elanikkonna suurust võib tõugu seal veelgi haruldasemaks lugeda. Küll aga on Soomes viimastel aastatel oluliselt kasvanud koerte import, mis võib tähendada huvi tõusu tõu vastu. Andmed Läti ja Leedu populatsioonide kohta ei ole kättesaadavad, kuid juba 90-ndatest alates on koerte arv neis riikides suurem kui Eestis; mis siiski ei tähenda, et nad seal eriti populaarsed oleksid. Kõige levinum on tõug Venemaal, kus juba üle kümne aasta kuulub kümne kõige populaarsema tõu hulka.

SOOME

AASTA	Registreerimise d (arv)	Pesakonna d	Import arv	Kasvatajad arv	Isad	Emad
2012	11	2	3	2	2	2
2013	11	3	6	3	3	3
2014	36	5	7	5	5	5

Peab mainima, et Eestis kehtiv sabade ja kõrvade kupeerimise keeld ning näitusepiirangud kupeeritud koertele ei ole tõu seisundile just kõige paremini mõjunud. Põhiline osa aretuskoertest asub maades, kus kupeerimine on lubatud ning lähimas tulevikus seal vaevalt selles vallas muutusi on oodata. Kupeeritakse traditsiooniliselt esimestel elupäevadel, mis ostja jaoks tähendab, et potentsiaalset aretuskoera valida ei ole võimalik või ostetakse koer sisuliselt lihtsalt „õuekoeraks” kuna isegi aretuseks vajaliku hinde saamine on raskendatud. Peale selle, nagu eelpool juba öeldud, ei soovi enam ostjaid mitte näitusekoera, vaid traditsioonilise välimusega koera. Tulemusena on meil üsna suur arv kes-teab-kust toodud koeri, tihtipeale kas täiesti ilma tõutunnistusega või alternatiivsete klubide tõutunnistusega. Ning paljud nendest koertest annavad järjekordse „paberiteta” järglaskonna. Ilmselgelt puudub taolise populatsiooni üle igasugune kontroll.

4.2 Iseloom ja kasutus(töö)omadused

„Enesekindel, tasakaalukas-rahulik, uhke ja sõltumatu. Kesk-Aasia lambakoerad on väga julged, suure töövõimega, vastupidavad, kaasasündinud territoriaalse valveinstinktiga. Iseloomulik on kartmatus kiskjate suhtes.”

Populatsioon tervikuna vastab kirjeldatud standardile ehkki vahetevahel tuleb ette omanike poolt juhimatuid koeri. Seejuures alati ei ole võimalik määratleda, kas põhjuseks on koera iseloom või peremehe oskamatu käitumine. Palju tõsisemaks probleemiks on koerte argus, eriti arvesse võttes asjaolu, et kahjuks kipuvad kohtunikud näitustel “karistama” pisimatki agressiivsuse ilmingut (isegi kui omanik koera täielikult valitseb) ega osuta vähimatki tähelepanu ilmselgelt kartlikule käitumisele andes nii viisi eelistuse tõule ebatüüpilistele argadele isenditele. Elu on näidanud, et kõige ettearvamatumad ja ohtlikumad on just need koerad, kelles ühilduvad argus ja tõule omane agressiivsus ja usaldamatus.

Suur osa tõu esindajaist kaldub teiste koerte üle domineerima, mis võib algajale omanikule- eriti linna keskkonnas- mõnevõrra probleeme tekitada. Kuid oma olemuselt on agressiivsus teiste koerte suhtes seotud agressiivsusega kiskjate suhtes, mis on karjavalvekoera jaoks mõõdapääsmatult vajalik omadus. Inimese ja koera kooselu aitavad sujuvamaks ja ümbritsevatele ohutuks muuta varajane sotsialiseerimine, kuulekuskoolitustel osalemine ja tõu iseärasuste tundmine.

Kohustuslikku tõu iseloomutesti ei ole välja töötatud. 2014 aastal pakkus Tõuühing soovijatele mitteametlikku testi (RKF-i soovitatud test aretuskoertele), mis ei seisne mingi kindla tõule iseloomuliku omaduse väljaselgitamises vaid on pigem lihtne kontroll koera sotsiaalse kohanemise võimest, võimaldades siiski avastada äärmuslikku argust või juhimatut agressiivsust. Osales 5 kesk-aasia lambakoera, kes kõik edukalt testi läbisid. Lisaks on Tõuühingu kaudu võimalik teha valveomaduste testi, mida teostab Ukraina valvekoerte koolituskeskuses „ARES” õppinud figurant.

Nagu öeldud, on testid vabatahtlikud, kuid soovi korral saab vastutustundlik omanik ja kasvataja sellega väärtuslikku lisateavet oma koera käitumise kohta.

4.3 Tervis

4.3.1 Pärilikud haigused ja nende kontroll

Sarnaselt teiste suurekasvuliste tõugudega on sagedamini diagnoositavateks haigusteks puusa- ja küünarliigeste düsplaasia. Selle haiguse raskeimad astmed mõjutavad kahtlemata nii koerte suutlikkust töötada kui ka täisväärtuslikult elada. Koera eest hoolitsemine muutub omanikule märksa keerulisemaks ja kulukamaks. Kalleid operatsioone ja toetusravi nõudvaid isendeid ei saa

mõistagi nimetada vähenõudlikeks töötavateks koerteks.

On üldteada, et nende haiguste põhjuseks ei ole ainult pärilik eelsoodumus. Mõjutavad ka välise keskkonna tegurid, muuhulgas liigkiiret kasvu ja kaalutõusu soodustav vale toitmine. Populatsiooni vähesuse tõttu otsustas Tõuühing aastatel 2009-2014 lubada aretusse kõik koerad olenemata eelpool nimetatud haiguste astmest, piirdudes kohustusliku kүүunar- ja puusaliigeste uuringu tulemusega. Uuringute tulemuste avalikkus võimaldab igal koeraostjal või aretuskoera omanikul ise langetada otsuse kutsika ostu või aretuskoera kasutamise kohta.

Vaatamata neile meetmetele pesakondade arv möödunud perioodi jooksul ei suurenenud:

4 aasta jooksul (2005-2008), mil aretuses olid keelatud koerad HD astmega D ja E ning ED astmega 2 ja 3, saadi 13 pesakonda ja viie aasta jooksul (2010-2015), mil nõuti vaid ametliku uuringu olemasolu- 17 pesakonda. Seejuures seitsmel juhul kasutati koeri, kelle uuringutulemused ei oleks eelneval perioodil aretusõigust andnud ning kahel juhul oli ühe aretuskoera tulemus teadmata (vt. tabelit). Märkimist väärib tõik, et neil seitsmel korral on tegemist juba eelpool nimetatud isasega Tayvar EST-01056/12 (puusadüsplaasia astmega D), keda, nagu öeldud, kasutati ühes ja samas kasvanduses sarnase päritoluga emaste paaritamisel. Antud juhul on niisugune intensiivne (Eesti mõõdusid arvestades) aretusisase kasutamine seletatav mitte tema hinnaliste omaduste, vaid pelgalt tema omaniku aktiivsusega. Ühe konkreetse koera pärast ei tundu hetkel olevat mõistlik kehtestada uuringu astmeist lähtuvaid piiranguid, küll aga näib mõttekas piirata duubel-pesakondade arvu. Kõigist sel perioodil sündinud kutsikaist on HD/ED uuringu läbinud vaid kolm koera, sh. üks Tayvar'i järglane.

Vanemate HD/ED tulemused.	Järglaste HD/ED tulemused.
---------------------------	----------------------------

2010

AA/00 x CC/00	
AA/00 X AA/00	

2011

AA/11 X CC/00	1 DD/21
---------------	---------

2012

CD/00 X AA/00	
CD/00 X CC/00	
CD/00 X BB/00	
AA/00 X AA/00	

2013

CD/00 X AA/00	1 ED/00
CD/00 X CC/00	
BB/00 x AA/00	1 AA/00
AA/00 x CC/00	

2014

CD/00 X AA/00	
CD/00 X CC/00	

? X CC/00	
? x ?	
AC/00 x AA/00	

Seetõttu näis Tõuühingule mõistlik jätta aretuskoertele esitatavad nõudmised düsplaasia uuringute kohta samaks ka tuleval perioodil.

Vastavad piirangud naabermaades:

Venemaal, kus asub tõu põhimass, puuduvad igasugused nõudmised HD/ED uuringute kohta.

Läti lubab aretusse koeri astmetega mitte alla D/2, kusjuures koeri, kelle HD on D võib paaritada vaid koertega, kelle HD on A või B ning analoogselt ED-2 koeri võib paaritada vaid ED-0 koertega. Paraku puuduvad Lätis avalikud allikad, mille põhjal saaks hinnata piirangute tõhusust.

Leedu lubab aretusse koeri HD tulemusega mitte alla D, kusjuures D-koeri võib paaritada ainult A-astme koertega. Küünarliigese düsplaasia suhtes piirangud puuduvad.

Soomes nõuded aretuskoertele puuduvad.

4.3.2 Muud Eestis diagnoositud haigused selles tõus

Objektiivseid andmeid tõus esineda võivate muude haiguste kohta ei õnnestunud leida. Ning kuigi silmalau pöördumise, eesmise ristsideme rebenemise ja maokeeru juhtumeid on Eestis ette tulnud, ei ole nende kohta mingit usaldusväärset statistikat.

4.3.3 Kokkuvõte sellel tõul esinevatest haigustest mujal maailmas

Statistikat võib leida ainult düsplaasia uuringu tulemustest. Pealegi on Eestis kättesaadavad vaid Eesti ja Soome andmed.

Möödunud viie aasta jooksul (2010-2015):

Eestis uuriti 4 siin sündinud koera:

HD	A	B	C	D	E
Kogus(4)	1	1	1	0	1
%	25	25	25	0	25
ED	0	1	2	3	
Kogus(4)	4	0	0	0	
%	100	0	0	0	

Ja 6 imporditud koera:

HD	A	B	C	D	E
Kogus(6)	2	1	1	2	0
%	33,33	16,67	16,67	33,33	0
ED	0	1	2	3	
Kogus(6)	5	0	0	1	
%	83,33	0	0	16,67	

Üldpilt näeb välja järgmine:

HD	A	B	C	D	E
Kogus(10)	3	2	2	2	1
%	20	20	20	20	10
ED	0	1	2	3	
Kogus(10)	9	0	0	1	
%	90	0	0	10	

Ilmselgelt ei ole nii väheste tulemuste põhjal võimalik teha korrektseid järeldusi.

Toome ära Soome analoogsed andmed aastatel 2011-2014:

Soomes sündinud koerad:

HD	A	B	C	D	E
Kogus(17)	6	6	5	0	0
%	35,29	35,29	29,41	0	0
ED	0	1	2	3	
Kogus(17)	11	4	1	1	
%	64,70	23,53	5,88	5,88	

Imporditud koerad:

HD	A	B	C	D	E
----	---	---	---	---	---

Kogus(9)	1	4	2	2	0
%	11,11	44,44	22,22	22,22	0
ED	0	1	2	3	
Kogus(10)	7	2	0	1	
%	70	20	0	10	

Üldine pilt Soomes viimasel neljal aastal:

HD	A	B	C	D	E
Kogus(26)	7	10	7	2	0
%	26,92	38,46	26,92	7,69	0
ED	0	1	2	3	
Kogus(26)	18	6	1	1	
%	69,23	23,08	3,85	3,85	

Peab kohe mainima, et Soomes on uuritavate koerte hulk tunduvalt suurem kui Eestis, kusjuures kutsikaid sünnib aastas sama palju või isegi vähem. Võimalik põhjus - Eestis uuringute hind suhteliselt kõrge ja kutsikate hind madal.

Nagu tabelitest näha on populatsiooni tervislik seisund Soomes HD ja ED suhtes märgatavalt parem kui perioodil 2004-2008, mil D ja E astet esines enam kui 40% kohalikel ja peaaegu 80% imporditud isenditel. Põhjust on raske öelda kuna Soomes aretuspriirangud ju puuduvad. Võimalik, et aretajad ise on enestele probleemi teadvustanud ning suhtuvad vastutustundlikumalt aretuskoerte valikusse ja imporditud koerte kvaliteeti. Võimalik ka, et on lihtsalt liiga vara mingeid järeldusi teha.

4.4 Välimik

Populatsiooni eksterjäär tervikuna vastab standardile. Mõned algajad koerakasvatajad on seadnud endale eesmärgiks aretada võimalikult suuri koeri, mis on küllaltki ohtlik tendents arvestades selle negatiivset mõju vastupidavusele ja elujõulisusele.

5. KOKKUVÕTE VARASEMA KEHTINUD ARETUSEESKIRJA MEETMETE RAKENDAMISE TULEMUSTEST

Eelmise programmi peamiseks eesmärgiks oli statistiliste andmete kogumine tõus sagedamini esinevate haiguste (puusa- ja küünarliigeste düsplaasia) kohta, aga ka nende tulemuste kättesaadavaks tegemine huvilistele. Kuna uuringu läbinuid isendeid on väga vähe (kõigest 10 koera), näib lõplike järelduste tegemine kohatuna.

6. ARETUSE EESMÄRGID JA STRATEEGIAD

6.1 Nägemus

Tõu algupärane eesmärk on karjavalve. Päritolumaal on seniajani säilinud traditsiooniline elulaad ning üsna suur osa kohalikust populatsioonist on aborigeenne. Turkmeenias on tõug – kohaliku nimetusega „turkmeenia alabai”- kuulutatud rahvuslikuks väärtuseks, tõu entusiastidel on oma rahvuslik klubi, mis meile teadaolevalt ei ole seni üritanud liituda ühegi rahvusvahelise künoloogilise organisatsiooniga. Võimalik, et tulevikus registreerivad päritolumaad ise oma rahvuslikud tõud ja nn. kesk-aasia lambakoer muutub neist eraldiolevaks tõuks. Võib-olla liidetakse kohalike tõugudega see osa kultuurpopulatsioonist, mis fenotüübiliselt aborigeenidega enam sarnaneb ja teisenenud osa kultuurpopulatsioonist jätkab „kesk-aasia lambakoera” nimetuse all.

Euroopas rakendatakse tõugu valdavalt eramajade valves ja vaid vähene hulk leiab kasutust koduloomade kaitsjana. Aina enam koeri võetakse lihtsalt lemmikloomadeks. Viimast takistavad tihtipeale tõu algupärasest kasutusala tingitud iseärasused nagu iseseisvus, sõnakuulmatus, tugev territoriaalne agressiivsus ja sallimatus liigikaaslaste suhtes.

Viimastel aastatel on kasvanud näitustel osalemiste arv, mis koos pädevate iseloomutestide puudumisega nihutab koerte käitumistunnuseid sageli liigse pehmuse ja ükskõiksuse suunas ning nõudlus näitustel efektsete suurekasvuliste koerte järele muudab tõule omase vastupidava, tugeva, terve ja vähenõudliku välimiku klassikalise mastifi sarnaseks (koos kaasuvate tugi- ja liikumiselundkonna haiguste ja lüheneva elueaga). Selgelt võib täheldada tendentsi tõu muundumisest lihtsalt üheks järjekordseks hiiglaslikuks seltsikoeraks. Õnneks leidub piisaval hulgal neidki tõu austajaid, kes eelistavad klassikalist kesk-aasia lambakoera tüüpi- vähenõudlikku, tervet, pikaelist, selgelt väljendunud territoriaalse kaitse instinktiga, kuid need koerad ei sobi muidugi igapähele.

6.2 Tõuühingu eesmärgid

Võttes arvesse Eestis asuva populatsiooni väiksearvulisust on ilmne, et tõule tervikuna ei avalda ei kohalik tõuühing ega kasvatajad mitte mingisugust mõju. Kahe-kolme sündiva pesakonnaga aastas võib pelgalt 1 ebaõnnestunud või vastupidi- õnnestunud pesakond- muuta populatsiooni seisundi üldpilti mitmeks aastaks. Tänapäevase seisuga ei ole Tõuühingul mitte mingisuguseid hoobasid, mis mõjutaksid kasvatajaid aretuskoerte valikul ning seepärast näeb ühing oma peamise funktsioonina Eestis (ja võimalusel naaberriikides) asuvate koerte kohta andmete kogumist ning kättesaadavaks muutmist huvilistele. Ühingu ülesannete hulka ei kuulu ka populatsiooni suurendamine, pigemini on eesmärgiks maksimaalselt motiveerida kasvatajaid kasvatama hästi läbimõeldud paaride valiku teel saadud pesakondi. Selleks peaks iga aretaja võimalikult objektiivselt hindama talle kuuluvate koerte välimiku ja iseloomu väärtusi ja puudusi ning aretuskoerale paarilise valimisel seda ka arvestama. Tõuühingu arvates saab kõige objektiivsema hinnangu tõu erinäitusel ja testimistel. Mitte vähemtähtsaks ülesandeks peab ühing uute koeraomanike igakülgset teavitamist antud tõugu kutsikate kasvatamise iseärasustest ning varajase sotsialiseerimise olulisusest.

Tööomaduste ja adekvaatse käitumise säilitamiseks tõus on ainsaks reaalseks võimaluseks keelata aretuses arad ja juhitamatu agressiivsed isendid. Objektiivse hinnangu koera iseloomuomaduste kohta võib saada vaid erinevaid teste sooritades. Hetkeseisuga pakub ühing soovijaile mitteametlikku testimist RKF-i aretuskoerte programmi järgi, samuti valveomaduste testimist.

Tõu populatsiooni tervise säilitamiseks soovitab ühing loobuda aretuses koertest, kes põevad kroonilisi haigusi, pole võimelised ise paarituma või kellel puudub normaalne emainstinkt.

Erinäitustele kutsutakse koeri hindama inimesed, kes mitte ainult ei oma kohtunikukogemusi antud tõugudega, vaid, enamikel juhtudel, on ka ise aastaid nende aretuses tegevad ning sel moel suutelised maksimaalselt objektiivselt hindama olemasolevat populatsiooni ja jagama nõuandeid asjast huvitatuile. Erinäituste tulemused, pildid ja videod on analüüsiks kättesaadavad kõigile soovijaile. Kord mõne aasta tagant viib ühing läbi koerte mõõtmisi ja indekseerimist ning needki andmed on kättesaadavad.

6.3. Tõuühingu strateegia

Lähima viie aasta peamiseks ülesandeks on jätkuv terviseuuringute tulemuste ja populatsiooni suuruse kohta käivate andmete kogumine. Veelgi pikemas perspektiivis tuleb võib-olla kaaluda duubelpesakondade piiramist kahe korrani või keelata see üldse kui esimene pesakond oli kutsikarohke, seda kõike johtuvalt populatsiooni väiksearvulisusest. Samuti võib tekkida vajadus viia sisse piirangud halvema düsplasia astmega aretuskoertele. Oluliseks strateegiliseks ülesandeks on ka ametliku iseloomutesti väljatöötamine ja rakendamine.

ALLIKAD

Statistilised andmed:

Eesti Kennelliidu tõuregister

Soome Kennelliidu register

Tõu taustaandmed:

«Среднеазиатская овчарка» Е.Н.Мычко, В.А.Беленький, Москва 1996

«Отечественные породы служебных собак азиатского происхождения» под ред. В.Калинин, Москва «Патриот» 1992

«Экстерьер и породы служебных собак» Ал.Мазовер, Москва 1947

«Племенное дело в служебном собаководстве», А. Мазовер, Москва 1954

LISAD

Kehtiv tõustandard